

Ο μύθος της Πάλης του Ηρακλή με τον Αχελώο

Βλάχος Γεώργιος,

Δάσκαλος Ph.D, M.A.

Προσπαθώντας να δώσουμε έναν ορισμό στο μύθο, μπορούμε να πούμε ότι **είναι μια φανταστική, πλαστική διήγηση με στοιχεία συχνά συμβολικά ή αλληγορικά¹**. Οι μύθοι όχι μόνο γοήτευσαν, αλλά και έβαλαν σε σκέψη τον άνθρωπο για την πραγματική φύση, την προέλευση και την πρόθεσή τους. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι ο μύθος, ο οποίος μπορεί να περιέχει τόσο φανταστικά όσο και πραγματικά γεγονότα, προσπαθεί να ερμηνεύσει τη δημιουργία του κόσμου, να δείξει πώς πλάστηκε ο κόσμος, αλλά και ποιες δυνάμεις τον κυβερνούν.

Όσον αφορά στους λόγους που ο άνθρωπος κατέφευγε στη δημιουργία του μύθου, αυτοί είναι πολλοί. Ένας βασικός λόγος είναι η ανάγκη του να δώσει απάντηση σε ερωτήματα που τον απασχολούσαν, αφού, νιώθοντας αδύναμος μπροστά στο μεγαλείο της φύσης, μην μπορώντας να εξηγήσει τα φυσικά φαινόμενα και να ερμηνεύσει με τη λογική του δυνάμεις, γεγονότα και καταστάσεις που επηρέαζαν τη ζωή του, αλλά και τη δημιουργία στην πλάση, κατέφευγε στη δύναμη του μύθου. Επομένως, στην εποχή που ο άνθρωπος βρισκόταν ακόμα στο προλογικό στάδιο του πολιτισμού του, ο μύθος ήταν ο μόνος τρόπος για να εκφραστεί και να δώσει απάντηση στα ερωτήματα που τον βασάνιζαν. Επίσης, ο άνθρωπος χρησιμοποίησε το μύθο για να συγκρατήσει ό,τι είδε, έζησε ή φαντάστηκε².

Είναι γεγονός ότι οι μύθοι αποτέλεσαν βασικό στοιχείο τόσο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού όσο και του σύγχρονου, αφού μέχρι και σήμερα συναντάμε τη δημιουργία μύθων στους οποίους μπορεί ασφαλώς να αλλάζει το περιεχόμενο. Μέσα σ' αυτούς περιέχονται αξίες και στάσεις της κάθε εποχής, όπως της αγάπης στη φύση, της εξύψωσης της ομορφιάς, του μεγαλείου της ψυχής και της αξίας του ανθρώπου³.

Οι μύθοι, ανάλογα με το περιεχόμενο και τις ιδέες τους, διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία μπορούμε να τοποθετήσουμε αυτούς που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τη δημιουργία του κόσμου και των θεών. Είναι οι **Κοσμογονικοί και Θεογονικοί μύθοι**. Ωστόσο, υπάρχουν και μύθοι, οι οποίοι προσπαθούν να ερμηνεύσουν τη δημιουργία, την προέλευση των ανθρώπων, **οι**

¹ Κ. Κονταξής, *Εισαγωγή στην Ελληνική Παιδική λογοτεχνία*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Γιάννενα 1997, σ. 69.

² Ι. Θ. Κακριδής, *Λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία των μύθων*, *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 1^{ος}, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986, σ. 15 και 77, Μ. Μανικάρου, *Αρχαία θέατρα Αιτνίας. Μύθοι-Θεοί-Ηρώες*, Ίφιτος, Αγρίνιο 1999, σ. 110.

³ Ι. Θ. Κακριδής, τ. 1^{ος}, ό. π., σ. 15.

Ανθρωπογονικοί μύθοι. Ως τρίτη κατηγορία μύθων μπορούμε να θεωρήσουμε αυτούς οι οποίοι αναφέρονται σε εκστρατείες και σε σημαντικούς πολέμους που έγιναν, πολύ παλιά. Τέτοια γεγονότα μπορούν να θεωρηθούν η Αργοναυτική εκστρατεία, ο Τρωικός πόλεμος, αλλά και ο πόλεμος Αιτωλών – Κουρητών. Στους μύθους αυτούς μπορεί να υπάρχει και κάποια ιστορική αλήθεια, η απόδειξη της οποίας, όμως, δεν είναι εύκολη υπόθεση, αφού ο δημιουργός του μύθου δεν προσπάθησε να διαχωρίσει τα ιστορικά από τα μυθολογικά στοιχεία. Τους μύθους αυτούς μπορούμε να τους ονομάσουμε **Ιστορικούς μύθους**. Ως τελευταία κατηγορία μπορούμε να αναφέρουμε τους **Ηρωικούς μύθους** οι οποίοι αναφέρονται στη ζωή και στα κατορθώματα ηρώων⁴.

Όσον αφορά στους πρωταγωνιστές των μύθων μπορούμε να πούμε ότι κυριαρχούν οι **Θεοί του Ολύμπου**, αλλά και άλλες θεότητες, καθώς και ημίθεοι. Αυτοί παρουσιάζονται, πολλές φορές, με ανθρώπινη μορφή, αλλά και με **μορφή ζώων** (μύθος του Δία με την Ευρώπη) **και τεράτων** (Αχελώος). Παρά τη θεϊκή τους προέλευση, διακατέχονται από πάθη, όμοια με αυτά των θνητών, χωρίς, ωστόσο, να υπόκεινται σε περιορισμούς και νόμους, οι οποίοι αφορούσαν μόνο στους θνητούς. Πρωταγωνιστές στους μύθους αποτελούσαν και κάποιοι άνθρωποι ξεχωριστοί, οι οποίοι μπορεί να είχαν θεϊκή καταγωγή, να ήταν δηλαδή **ημίθεοι** (στην περίπτωση του συγκεκριμένου μύθου ο Ηρακλής). Χαρακτηριστικό αυτών των ανθρώπων ήταν η μεγάλη τους φυσική δύναμη. Μέσα από αυτούς τους **ήρωες** οι Έλληνες έδιναν διέξοδο στους πόθους τους, θέλοντας να καταβάλουν τα ακατάβλητα και να ξεπεράσουν τους φόβους που τους τυραννούσαν. Αυτοί ήταν ωραίοι και δυνατοί, σοφοί και ανδρειωμένοι, άξιοι να πραγματώσουν έργα και να επιτελέσουν άθλους που ξεπερνούσαν τα ανθρώπινα μέτρα. Όσον αφορά στους ήρωες, στην ελληνική μυθολογία συναντάμε συχνά τον **τύπο του αγαθοποιού ήρωα**, που απαλλάσσει με την παλικαριά του τη χώρα από κακοποιούς και θηρία⁵.

Ανάμεσα στους μύθους σημαντική θέση κατείχε και κατέχει ο μύθος της Πάλης του Ηρακλή με τον ποταμόθεο Αχελώο:

Σύμφωνα με το μύθο, όταν ο Ηρακλής κατέβηκε στον Άδη για να πάρει τον Κέρβερο, το φοβερό σκύλο με τα τρία κεφάλια, συνάντησε τον Μελέαγρο, ο οποίος του ζήτησε

⁴ Ι. Θ. Κακριδής, τ. 1^{ος}, ό. π., σ. 79, Μ. Μανικάρου, *Αρχαία θέατρα Αιτνίας. Μύθοι-Θεοί-Ηρωες*, σ. 111.

⁵ Ι. Θ. Κακριδής, τ. 1^{ος}, ό. π., σ. 81.

ανεβαίνοντας στο απάνω κόσμο να παντρευτεί τη Δηιάνειρα, την κόρη του βασιλιά της Καλυδώνας Οινέα, η οποία δεν ανταποκρινόταν στην αγάπη του Αχελώου, του βασιλιά της γειτονικής Πλευρώνας που την είχε ζητήσει για γυναίκα του. Η κόρη, φοβισμένη από τον τρομερό μνηστήρα της, τον Αχελώο, ευχόταν να πεθάνει παρά να τον παντρευτεί, όπως περιγράφει ο Σοφοκλής στις Τραχίνιες:

«...Μνηστήρα μου είχα τον ποταμό Αχελώο,
ζητώντας με με τρεις μορφές από τον πατέρα,
τη μια με ταύρο όμοιος, την άλλη μεγαλόφιδο
χρωματιστό, έλικτό, κι απέ μ' ανθρώπινο κορμί
μα στη θωριά του ταύρος,
π' απ' τα πυκνά του γένια
τρεχολούσανε στη γη ποταμονέρια άφθονα.
Τέτοιον εγώ μνηστήρα να συντύχω η δόλια,
παρακαλούσα πάντα, πριν σε νυφοκρεβάτι
μαζί του να πλαγιάσω,
να παντρευτώ το χάρο...».

(στ. 9-17)

Ο Ηρακλής, θέλοντας να εκπληρώσει την υπόσχεσή του, πήγε στην Καλυδώνα, όπου και έδωσε τέρμα στο μαρτύριο της Δηιάνειρας, διεκδικώντας την ως γυναίκα του, αφού ούτε ο Οινέας ήθελε να δώσει την κόρη του στον Αχελώο ούτε και η ίδια η Δηιάνειρα τον ήθελε για άνδρα:

«...Ο ένας θεριεμένος ποταμός, ως ταύρος
ψηλοκέρατος, τετράποδος, ο Αχελώος,
φερμένος από τους Οινιάδες. Ο άλλος
γιος του Δία, έφτασε μαινόμενος από τη Θήβα
ταχύτοξα, λόγχες και ρόπαλο τινάζοντας.
Αυτοί, ποθώντας σύζυγο την κόρη
ήρθαν σε ρήξη άγρια.
Τότ' έγινε πάταγος από τα' ανακατέματα
τόξων, χειριών, κεράτων.
Από τα συχνομπλεξίματα και τα κατακέφαλα
θανатоχτυπήματα στεναζομούγκριζαν κι οι δυό.
Κι η κόρη η ωριόθωρη από ξέμακρο ύψωμα
κοίταζε, προσμένοντας

το νικητή για σύζυγο...».

(στ. 507-524)

Ο Ηρακλής, σύμβολο της δύναμης και της γενναιότητας, κατόρθωσε μετά από μια σκληρή μάχη να σπάσει το αριστερό κέρασ του Αχελώου και να τον αναγκάσει να εγκαταλείψει τη μάχη και να παραδοθεί στη δύναμή του. Όμως, σύμφωνα πάντα με το μύθο, θέλοντας να πάρει πίσω το σπασμένο κέρατο, έδωσε ως αντάλλαγμα στον Ηρακλή το 'κέρας της Αμάλθειας', το οποίο ο Ηρακλής πρόσφερε στον πεθερό του, τον Οινέα. Το κέρασ αυτό είχε τη δύναμη να βγάζει φαγητά και ποτά ασταμάτητα. Έτσι κέρδισε το χέρι της Δηϊάνειρας και την πήρε για γυναίκα του.⁶

Εξετάζοντας τον ήρωα που παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο μύθο, **τον Ηρακλή**, διαπιστώνουμε ότι αυτός αποτελεί παράδειγμα αρετής, ευεργεσίας, ψυχικής καλλιέργειας και εξυπνάδας. Ο Ηρακλής, με την προσφορά του κέρατος, αποδεικνύει ότι ανήκει στις θεότητες που έδιναν γονιμότητα και ευφορία⁷. Έτσι, **μπορούμε να τον τοποθετήσουμε στην κατηγορία των αγαθοποιών ηρώων**, αφού με τη νίκη του σε βάρος του Αχελώου ωφέλησε το λαό της περιοχής. Εναντιώνεται στον ποταμό – θεό με το ίδιο του το σώμα και το γεγονός αυτό συμβολίζει την Τιτάνεια προσπάθεια του ανθρώπου να δαμάσει και να διαχειριστεί την ορμή του ποταμού⁸. Συγκεκριμένα, και σύμφωνα με τον Στράβωνα και τον Διόδωρο, η πάλη του Αχελώου με τον Ηρακλή, συμβολίζει τους αγώνες των πανάρχαιων κατοίκων της Ακαρνανίας για την κατασκευή μεγάλων έργων με σκοπό την περίφραξη της κοίτης του ποταμού Αχελώου και την εξυγίανση των γύρω ελών⁹. Έτσι, ο Ηρακλής ήταν ευεργετικός για τον Οινέα, γιατί με παραχώματα και διοχετεύσεις δάμασε τον ποταμό, έβαλε σε έλεγχο την ακατάστατη ροή του και εξυγίανε έτσι τη χώρα. Το γεγονός αυτό μπορεί να συμβολιστεί και με το ίδιο το 'κέρας της Αμάλθειας', αφού μετά τα έργα που αναφέρθηκαν η γη θα γινόταν εύφορη¹⁰. Το κέρασ της παρείχε, σε όποιον το είχε,

⁶ Ι. Θ. Κακριδής, Δηϊάνειρα-Αχελώος, *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 4^{ος}, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986, σ.σ. 101-106, Μ. Μανικάρου, *Αρχαία θέατρα Αιτνίας. Μύθοι-Θεοί-Ηρώες*, σ.σ. 164-165, Ν. Πέτρου, *Αχελώος*, ΚΟΑΝ/ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, Αθήνα 1998, χ.σ.

⁷ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 13^{ος}, Πάπυρος, Αθήνα 1987, σ.σ. 79-80, Ι. Θ. Κακριδής, τ. 4^{ος}, σ. 106.

⁸ Μ. Μανικάρου, Απεικονίσεις της πάλης του Ηρακλή με τον Αχελώο στη χαρακτηριστική (γκραβούρες) στο, *Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Αχελώος, Χθες, Σήμερα Αύριο*, ΑΙ. ΠΟ. Ε, Αθήνα 2009, σ. 192.

⁹ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 13^{ος}, ό. π., σ. 80, Φ. Παπασαλούρος, *Η Ακρόπολη των Θεσσιέων, Από το μύθο στην ιστορία*, Δήμος Θεσσιέων 2006, σ. 111 και 113.

¹⁰ Αχελώος, *Εγκυκλοπαίδεια της Μυθολογίας, Θεοί και Ήρωες του Αρχαίου Κόσμου*, τ. 1^{ος}, Ταμπάκη, Αθήνα 1978, σ. 182.

αφθονία, συμβολίζοντας, παράλληλα, την ευτυχία, τον πλούτο και τη γονιμότητα. Όσον αφορά στο κέρασ του Αχελώου, μπορούμε να πούμε ότι είναι ένα τμήμα του νερού που χρησιμοποιείται για την άρδευση και την καλλιέργεια της γης. Με αυτήν την έννοια το κέρασ του Αχελώου ταυτιζόταν με το κέρασ της Αμάθειας. Η νίκη του Ηρακλή αποδεικνύει τη δύναμη και την ανωτερότητα του ανθρώπινου νου¹¹.

Είναι γεγονός ότι οι αρχαίοι λάτρευαν τους ποταμούς ως θεότητες. Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευτεί με διάφορες εκδοχές. Τα ποτάμια, συνήθως, αποτελούσαν πηγή ζωής για την περιοχή όπου κυλούσαν, συγκοινωνιακό κόμβο και κέντρο της οικονομικής δραστηριότητας του ανθρώπου, στηρίζοντας έτσι τον ντόπιο πληθυσμό και τον πολιτισμό του. Ένας άλλος λόγος που οδήγησε στη θεοποίηση των ποταμών είναι το γεγονός ότι το ποτάμι, έτσι ορμητικό καθώς κυλούσε και διανύοντας μεγάλες αποστάσεις και δύσβατες περιοχές, γεννούσε και δημιουργούσε στους ανθρώπους την αίσθηση του θείου. Οι αρχαίοι Έλληνες έδωσαν και διάφορες μορφές στα ποτάμια – θεότητες, οι οποίες προέρχονταν από την εικόνα που σχημάτιζαν στη φαντασία τους για τα ποτάμια αυτά. Έτσι, ο ποταμός που κυλούσε όχι σε ευθεία γραμμή, αλλά κάνοντας ελιγμούς, θυμίζοντας την κίνηση του φιδιού, έπαιρνε τη μορφή του φιδιού. Ο ποταμός, που κυλούσε ορμητικά και στο πέραςμά του παρέσυρε και κατέστρεφε ό,τι έβρισκε έπαιρνε τη μορφή του ταύρου. Τέλος, υπήρχαν και ποτάμια – θεότητες που είχαν θεϊκή, αλλά και ανθρώπινη μορφή ταυτόχρονα. Όπως, για παράδειγμα, το κορμί ενός ταύρου με το κεφάλι ενός δυνατού άνδρα με πλούσια γενειάδα και μαλλιά που από το στόμα του ή από τα μαλλιά του βγάζει πολύ νερό, ενώ το μέτωπό του έχει δυνατά κέρατα σε σχήμα που αναπαριστούν την κίνηση του ποταμού¹².

Ο Αχελώος ήταν ο σπουδαιότερος ποτάμιος θεός όλων των νερών που ρέουν, γιος του Ωκεανού και της Τηθύος, προς τιμή του οποίου στην Ακαρνανία γίνονταν και αγώνες, αλλά προσφέρονταν και θυσίες, με προτροπή του μαντείου της Δωδώνης. Πληροφορία αναφέρει ότι πριν πάρει το όνομα Αχελώος λεγόταν Θέστιος¹³. Επίσης, θεωρείται ο πατέρας των Νυμφών και των Σειρήνων, που,

¹¹ Μ. Μανικάρου, *Απεικονίσεις της πάλης του Ηρακλή με τον Αχελώο*, σ. 193.

¹² Μ. Μανικάρου, *Αρχαία θέατρα Αιτνίας. Μύθοι-Θεοί-Ηρώες*, σ.σ. 162-163.

¹³ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, ό. π., σ. 79, Αχελώος, *Εγκυκλοπαίδεια της Μυθολογίας, Θεοί και Ηρώες του Αρχαίου Κόσμου*, ό. π., σ. 181, Φ. Παπασαλούρος, ό. π., σ. 110, Π. Λιβιτσάνος, *Προϊστορική Αιτωλοακαρνανία και Ομηρικά έπη*, Αγρίνιο 2001, σ. 78.

σύμφωνα με την παράδοση, γεννήθηκαν από το αίμα του όταν τον πλήγωσε ο Ηρακλής¹⁴.

Στη μάχη με τον Ηρακλή αρχικά εμφανίστηκε ως άνδρας με κεφάλι ταύρου, που μόλις χτυπήθηκε από τον Ηρακλή και έπεσε στο έδαφος, μετατράπηκε σε φίδι. Ωστόσο, τη στιγμή που ο Ηρακλής ήταν έτοιμος να τον πνίξει, ο ποτάμιος θεός μετατράπηκε σε ταύρο με τεράστια κέρατα και επιτέθηκε¹⁵. Ο Αχελώος συμβολίζει το πνεύμα του νερού, που, στο πέρασμά του, συμπαρασύρει και καταστρέφει τα ανθρώπινα δημιουργήματα¹⁶.

Η απεικόνιση της πάλης του Ηρακλή με τον Αχελώο αποτέλεσε θέμα πολλών αγγειογραφιών της αρχαιότητας, αλλά και νεότερων πινάκων που συναντάμε στο μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης, αλλά και στο Μουσείο του Λούβρου¹⁷. Ο Αχελώος απεικονίζεται στην αρχαία ελληνική τέχνη και με τις τρεις μορφές του: συχνότερα σαν ταύρος με ανθρώπινο κεφάλι, αρκετά συχνά σαν άνδρας με γενειοφόρα, κερασφόρα κεφαλή και σπανιότερα σαν φίδι. Αποτέλεσε, επίσης, θέμα νομισμάτων, κοσμημάτων και πήλινων ανάγλυφων. Οι μορφές του ήταν: ταύρος με ανθρώπινο κεφάλι, άνθρωπος με κέρατα στο κεφάλι ή με οφιοειδή μορφή Τρίτωνα ή ακόμη και ως Κένταυρος¹⁸.

¹⁴ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, ό. π., σ. 79.

¹⁵ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, ό. π., σ.σ. 79-80.

¹⁶ Μ. Μανικάρου, *Απεικονίσεις της πάλης του Ηρακλή με τον Αχελώο*, σ.σ. 190-192.

¹⁷ Αχελώος, *Εγκυκλοπαίδεια της Μυθολογίας, Θεοί και Ήρωες του Αρχαίου Κόσμου*, ό. π., σ. 182.

¹⁸ Αχελώος, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, ό. π., σ. 80,, Φ. Παπασαλούρος, ό. π., σ. 113.